

*Левчин І. Д.,**кандидат філологічних наук,
асистент кафедри мов і літератур Близького та Середнього Сходу
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка**Неізвестна В. І.**студентка магістратури
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

КЛАСИФІКАЦІЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ-ФРОЛОНІМІВ ІЗ КОМПОНЕНТОМ «КВІТКА» (GOL) У СУЧАСНІЙ ПЕРСЬКІЙ МОВІ

Анотація. Статтю присвячено вивченню фразеологічних одиниць зі складовою частиною «квітка» (gol) у перському фразеологічному фонді. У перській мові об'єктована велика кількість фразеологізмів зі словом «квітка», яка становила й становить для іранців порівняно велику частину культурної спадщини. Національно-культурна семантика особливо виразна у фразеологічних одиницях, зокрема з рослинними номінаціями, в яких якості людини оцінюються за допомогою порівнянь її з об'єктами флори й виражають як негативні, так і позитивні властивості. Семантичний зміст проаналізованих фразеологізмів тісно пов'язаний із мовною картиною іранців, їх традиціями й культурою. Важливість рослинного світу для людини, той факт, що людина давно проводить аналогії між собою та рослинами, постійно відтворюється в мові. Фітоніми характеризуються стійким кількісним складом, вони відбивають життєвий досвід людини, її спостереження за навколишнім світом, тому вони репрезентують особливі риси характеру, культурні й історичні традиції та обряди народу. Насамперед фразеологічні одиниці з рослинним компонентом класифікуються за критерієм тематики. Найбільш частотними у вживанні в мові є фразеологічні одиниці, що характеризують зовнішність людини, характер людини, відносини людини з навколишнім світом, ставлення людини до праці, занять різного роду тощо. Крім характеристики зовнішності людини, фразеологічні одиниці з назвами рослин також передають стан здоров'я, настрій, характер. У статті проведено порівняння значення фразеологізмів зі складовою частиною «квітка» (gol) і здійснена спроба знайти відповідні фразеологічні одиниці в українській мові. У роботі досліджені наявні класифікації фразеологічних одиниць із компонентом-флоронімом і зроблене намагання класифікувати обрані фразеологізми за семантичними особливостями, оскільки можна сказати, що тема не розкрита у вітчизняній і перській фразеології в дослідженнях вітчизняних науковців. За семантичними особливостями такі фразеологізми-флороніми можна поділити на три групи: з негативною, позитивною та нейтральною конотацією.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, квітка, фразеологізм, фітонім, флоронім, культура, мовна картина світу.

Постановка проблеми. Ознайомлення з фразеологізмами під час вивчення нової мови, зокрема перської, є невід'єм-

ною частиною процесу навчання. Якщо брати до уваги, що Іран є мусульманською країною з культурою та традиціями, що різко відрізняються від українських, то заглиблення до перської фразеології є обов'язковою складовою частиною для розуміння мови й культури.

Вивчення перських фразеологізмів із рослинним компонентом є складовою частиною перської фразеології в цілому, тому вбачаємо необхідність окремо її вивчати під час ознайомлення з мовою.

Аналіз останніх досліджень. В останні десятиліття тему фразеологізмів досліджувало багато науковців, як українських, так і закордонних. Серед них можемо виділити таких: М. Охріменко, О. Мазепова, Г. Голєва, Ю. Рубінчик, В. Іванов. Серед сучасних іранських мовознавців фразеологією займаються С.М. Абтахі й Х. Агаї.

Хоча безліч мовознавців займалися дослідженням галузі, фразеологія все ще не повністю досліджена, особливо якщо брати фразеологічні одиниці (далі – ФО) з компонентом-флоронімом. Тому розгляд таких лексичних одиниць є проблемою перської фразеології.

Мета статті – аналіз фразеологізмів-флоронімів із компонентом «квітка» (gol) у сучасній перській мові та їх класифікація.

Матеріалом слугували ФО з рослинними компонентами (загальна кількість – 46), які було дібрано з фарсі-російського фразеологічного словника Г. Голєвої [1]. У ході дослідження було виявлено, що найчастотнішу групу становлять ФО з компонентом «квітка» (gol) – 21 фразеологізм, тобто 45,7% від загальної виокремленої кількості. Тому ці ФО і є об'єктом нашого дослідження.

Основний матеріал дослідження. Система фразеологізмів становить значущу частину мовної картини світу – картини світу фразеологічної, яку вербально представляють конкретні фразеологічні одиниці. Вони відбивають у своїй семантиці важливі етапи розвитку національної культури, зберігають і транслюють у поколіннях культурні традиції, стереотипи, архетипи й ритуали [2].

Кожен фразеологічний фонд може містити в собі національно-специфічні (характерні лише для певної мови) та універсальні (характерні для декількох мов) компоненти. Першими

є ті компоненти, що відтворюють у собі мовні й культурно-історичні традиції, особливості побуту, природи й інше. Другими називають зазвичай ті, що є загальноприйнятими й мають загальне значення.

Важливість рослинного світу для людини, той факт, що людина давно проводить аналогії між собою та рослинами, постійно відбивається в мові. Метафора «рослина-людина» належить до основних метафор. Вибір властивостей певної рослини як прототипу переосмислення зумовлений двома причинами: з одного боку, особливостями мислення людини, що призводить до формування образів, подібних у різних культурах; з іншого боку, такий вибір може залежати від культурно-історичного розвитку країни, її географічного положення, політичної системи. Ось чому особливо важливо встановити універсальні й унікальні риси в рослинній символіці, які можуть «пролити світло» на механізми формування фразеологічного фонду мови.

Люди відтворюють свою картину світу насамперед саме словами, тобто слова мають прямий зв'язок із предметним світом людини.

Саме через це особливу роль у створенні мовної картини світу відіграють лексеми з предметно-речовим значенням. До таких безпосередньо можемо віднести й численні найменування рослинного світу, тобто найменування дерев, кущів, трав, квітів, овочевих, ягідних та інших культур. Такого типу фразеологічні одиниці дістали назву фітоніми.

Фітоніми характеризуються стійким кількісним складом, вони відтворюють життєвий досвід людини, її спостереження за навколишнім світом, тому вони репрезентують особливі риси характеру, культурні й історичні традиції та обряди народу.

Отже, лексема, що використовується на позначення назв дерев, кущів, квітів, трав, овочів, фруктів і понять, які позначають форму рослинності, – це флоронім або одиниця мови з компонентом-фітонімом.

Так, серед дерев і плодів, які набули символіки у світовій культурі, Дж. Тресіддер називає акацію, амарант, апельсин, березу, бузину, вербу, вишню, глід, гранат, грушу, дуб, кедр, кипарис, лавр, липу, мигдаль, оливу, пальму, персик, сливу, сосну, тамариск, тис, тополь, фігове дерево, яблуко, ялину, ясен тощо [3].

Що стосується терміну «флоронім», то він є відносно новим у лінгвістиці. Наприкінці XX століття в науковій літературі активно використовувалося синонімічне йому поняття «фітон», утворене від грецького поєднання *phyton* – «рослина» й *опута* – «ім'я». Тому, незважаючи на достатню популярність терміна «флоронім» у сучасних лінгвістичних дослідженнях, на тепер ще не вироблено його однозначного визначення.

Ширше тлумачення флоронімів можна зустріти в роботі В. Маслової та М. Піменової. Описуючи рослинний код культури, вони виділяють три групи флористичної лексики:

- морфологічні ознаки рослин, тобто ознаки частин рослин: коріння, гілки, листя, стебла, стовбури, квіти, плоди;
- ознаки видів рослин, тобто квіти, злаки, дерева, трава;
- ознаки рослинного масиву, такі як ліс, бор, хаші, сад, поле, луг [4, с. 98–99].

Національно-культурна семантика особливо виразна у фразеологічних одиницях, зокрема з рослинними номінаціями, в яких якості людини оцінюються за допомогою порівнянь її з об'єктами флори й виражають як негативні, так і позитивні

властивості. Переноснообразне значення парадигми рослина-людина – це невід'ємний елемент національної картини світу, що сформувалася впродовж століть [5].

Більшість фразеологізмів із флористичним компонентом мають емоційне забарвлення та часто чітко виражений національний характер, тобто їм притаманна етнокультурна специфіка окремого народу. Таким чином, одна й та сама рослина (її вид, група, родина, частина тощо) може мати різне фразеологічне значення в різних мовах.

За приклад можемо взяти український фразеологізм «як огірок». В українській мові ФО має значення, що людина свіжа, сповнена енергії, огірок у такому випадку має позитивне значення. У перській мові існує такий самий вираз “*mesl-e xiyār*” («неначе огірок»), проте таким виразом позначають людину, яка нічого не робить, байдкує. Таке явище відбувається через різноманітність міфологічних уявлень про одну й ту саму рослину, що породжує безліч варіантів значення одного й того самого флороніму.

Варто зазначити, що в мовній картині світу фітоніми, як правило, виконують роль еталонів зовнішніх і внутрішніх якостей людини, а також національно-патріотичних символів.

ФО з рослинним компонентом класифікуються насамперед за критерієм тематики. Найбільш частотними у вживанні є ФО, що характеризують зовнішність людини, характер людини, відносини людини з навколишнім світом, ставлення людини до праці, занять різного роду тощо.

Крім характеристики зовнішності людини ФО з назвами рослин передають стан здоров'я, настрій, характер.

Дослідник А. Шестаков розподіляє фразеологізми з флористичним компонентом на три групи [6]:

- стійкі сполучення слів, до складу яких входить елемент, що називає певну рослину загалом (квітка, ягода, фрукт тощо);
- фразеологізми, до складу яких входить елемент, що називає частину рослини (листова пластина, стебло, коріння тощо.);
- фразеологізми, в яких названо вид рослини (дерево, кущ, трава).

З боку граматичної структури ФО можна класифікувати за тим самим принципом, що й лексичні одиниці. Відповідно до класифікації О. Куніна можна виокремити такі види флористичних фразеологічних одиниць:

- 1) субстантивні;
- 2) дієслівні;
- 3) ад'єктивні;
- 4) адвербіальні;
- 5) вигуківі;
- 6) прислів'я.

М. Моторіна у своїх працях поділяє ФО з рослинним компонентом на такі групи [7]:

1. Символи дерев і кущів.
2. Символи квітів, трав, бур'янів.

До першої групи належать такі символи: дуб, горіх, береза, груша, верба, бузина, осика, терен та інші. У багатьох народів здавна існувало поклоніння деревам. В основі вірувань лежали уявлення про дерева й рослини як живі істоти. Пізніше дерева розглядалися як вмістища надприродних сил.

Дослідниці Т. Філіппова й Е. Кукарнікова у своїй роботі «К вопросам об аксиологическом аспекте функционирования фразеологических единиц с фитокомпонентом в испанском и русском языках» зацікавилися аксіологічною складовою частиною

фразеологізмів із фітокомпонентами. Відібрані ними фразеологізми були класифіковані за ознакою позитивного / негативного / нейтрального й контекстуально зумовленого оцінного значення [8].

Дослідниця В. Куковська у своїй праці класифікує флороніми за такими ознаками:

- за залежністю компонентів у пареміях (наявність еквівалентів у мові, на яку перекладаються прислів'я та приказки). Відповідно до ступеня залежності компонентів у пареміях розрізняють паремії з константною залежною компонентів (ті, які мають абсолютні відповідники в українській мові) та паремії із константно-варіантною залежністю компонентів (ті, яким відповідають українські еквіваленти);

- за синтаксичною структурою паремій;

- за оцінюванням рис характеру – фітоніми передають певні риси характеру людини [9].

Дослідивши всі варіації позначення терміну «флоронім» і класифікації ФО за флоронімічною ознакою, можемо зробити висновки, що дослідники галузі не мають єдиної думки щодо класифікації фразеологізмів із рослинним компонентом. Провівши аналіз, можна сказати, що тема не розкрита у вітчизняній і перській фразеології в дослідженнях вітчизняних науковців.

До недослідженої галузі належать і фразеологізми з компонентом-флоронімом. Таким чином, доцільним вбачаємо розглянути деякі з прикладів ФО з рослинним компонентом і спробувати створити власну класифікацію таких ФО.

Для аналізу фразеологізмів зі словника Г. Голєвої [1] було виокремлено 46 фразеологічних одиниць із рослинним компонентом. У ході дослідження було виявлено, що найчастішню групу становлять ФО з компонентом «квітка» (gol) – 21 фразеологізм, тобто 45,7% від загальної виокремленої кількості. Розглянемо їх нижче.

“Gol az golaš šekoftan” – він став радісним, засвітився. Такий вираз вживають, коли людина чомусь зраділа, коли в неї піднявся настрій. Словник також надає еквівалент виразу – **“mesl-e gol šekoftan”** – зрадіти, посміхнутися. Таким чином, можемо провести паралель з українським фразеологізмом «розцвів неначе квітка», що також має схоже лексичне значення.

“Gol bud be sabze niz ārāste šod” у перській мові має значення: «був квіткою та й же прикрасився зеленню», тобто «було гарно, а стало ще краще».

“Gol be bustān bordan” – дослівно вираз перекладається як «нести квітку до саду», тобто робити якусь працю або дію, в якій немає сенсу. Аналогом виразу в українській мові може виступати «воду решетом носити» (даремно витратити сили), проте він не має ніякого рослинного компонента, а тільки таке саме значення.

Коли людина хоче сказати, що вона не така проста, як здається, що її не так просто обвести навколо пальця (обдурити), тоді використовуємо **“man az zir-e gol birun nayāmadam”**. Дослівно фразеологізм перекладається зовсім відмінно від його значення – «я вийшов не з-під квітки».

“Gol bi xār nist” є еквівалентом «немає рози без шипів». Тобто вираз має значення, що навіть у найпривабливішій речі можуть бути свої недоліки. Схоже значення має вираз **“Gol-e bi'eib xodā-st”**, який дослівно перекладається як «тільки Бог – ідеальна квітка». Таке саме забарвлення й у **“har jā ke goli ast, xār-eš āst”**, що є приказкою «там, де рози, там є і колючки».

“Gol-e sar-e sabad” – найкращий представник суспільства. Дослівно має переклад «найкраща квітка покладена зверху кошика». Ідентичним за значенням в українській мові виступає фразеологізм «сіль землі», проте знову ж таки він не має жодного компоненту-флороніму.

“Gol kard” – такий вираз вживають, коли хочуть наголошувати, що щось стало жвавішим, активнішим, кращим (бесіда, дружба тощо). Дослівно можемо перекласти як «розквітло». В українській мові ФО «розквітло» має схоже значення, проте вона більше вживається на позначення людських характеристик, тобто коли дівчина / хлопець стали кращими, красивішими. Щодо бесіди або дружби можемо вжити слово «оживитися» як схожу за значенням ФО з української мови до ФО з перської.

Наступний вираз є приказкою і в перській, і в українській мовах, проте перший – із компонентом фітонімом, другий – із компонентом-зоонімом. Перський – **“Az yek gol bahār nemišavad”**, в українському варіанті – «одна ластівка не робить весни». Дослівний переклад перського виразу: одна квітка не приносить весни.

“Gol goftan va gol šenidan” – вести цікаву бесіду або використовувати свій гострий розум. Як аналог українською мовою можна взяти «влучно сказав», проте вираз стосується лише одного значення перської лексеми. Схоже значення має вираз **“gol gofti”**, ним висловлюють визнання того, що людина сказала щось доречно, влучне.

“Gol-e nubar” використовують, коли кажуть про щось свіже, нове. Дослівно перекладається як «перші, ранні квіти».

“Goli bejāmālat” – саркастичний, іронічний вираз, який використовується на відповідь якогось неправильного вчинку з боку мовця. В українській мові використовуються звичайні слова на кшталт «Ну, дякую!», «Чудово!» тощо, тільки із саркастичним забарвленням.

Коли розмовляємо з кимось дуже ввічливо, з повагою, то кажемо: **“Az goli nāzoktar kasi nagoftan”**, дослівно – «говорити ніжніше за квітку». В українській мові еквівалента такої ФО немає.

Фразеологізм **“Agar goli nisti xār ham mabāš”** можна перекласти як «якщо ти не квітка, то не будь хоча б колючкою». Таким чином, можемо надати значення, що, навіть якщо ти не ідеальний, не обов'язково ставати найгіршою версією себе.

“Har goli bu-yi dārad” і **“har goli rā rang va bu-ye digar āst”** позначає, що кожна людина має власну індивідуальність, і дослівно перекладається як «у кожній квітці свій власний аромат» або «в кожній квітці різний аромат і колір» відповідно. Інша перська приказка **“har goli rang va har morq navāyi”** схожа за семантичним значенням і має в собі одразу два коди культури: рослинний і тваринний, оскільки дослівно: «кожна квітка має свій колір, а кожен птах – свій спів».

Останньою досліджуваною ФО буде **“hič goli tā āxar tāze nemimānad”**, що перекладається як «жодна квітка не буває вічно свіжою», тобто нічого в нашому світі не вічне, все мінливе.

Висновок. У ході дослідження ФО з компонентом-флоронімом «квітка» (gol) було взято 21 лексему, які були класифіковані нами за ознакою позитивного / негативного / нейтрального й контекстуально зумовленого оцінного значення відповідно до класифікації Т. Філіппової та Е. Кукарнікової [8]. Дослідивши ФО, можемо зробити такі висновки:

1. Більшість фразеологізмів описують характер, стан або зовнішність людини, частіше за все з позитивного боку.

2. За емоційним забарвленням доцільно поділити вибрані фразеологізми на три групи: з позитивним забарвленням – 9 (43%), із нейтральним забарвленням – 7 (34%), із негативним забарвленням – 5 (23%).

Розглянувши всі варіації позначення терміну «флоронім» і класифікації ФО за флоронімічною ознакою, було зроблено висновки, що дослідники галузі не мають єдиної думки щодо класифікації фразеологізмів із рослинним компонентом. Провівши аналіз, можна сказати, що тема не розкрита у вітчизняній і перській фразеології в дослідженнях вітчизняних науковців.

Визначивши фразеологізми з рослинним компонентом «квітка» (gol) у сучасній перській мові й класифікувавши їх за емоційним забарвленням, зроблено висновок, що в більшості своїй вони вживаються для позначення гарних якостей людини або певних загальних явищ. А також виявлено, що рослинний компонент «квітка» може мати різне фразеологічне значення в різних мовах. Представлені результати дослідження надалі можуть бути використані для курсу лекцій із фразеології сучасної перської мови й лінгвокультурології перської мови.

Література:

- Голева Г.С. Фарси-русский фразеологический словарь. Москва : Грааль, 2000. 554 с.
- Загнітко А.П., Богданова І.В. Лінгвокультурологія : навчальний посібник. 3-тє вид., перероб. і доп. Вінниця : Нілан-ЛТД 2017. 288 с.
- Тресиддер Дж. Словарь символов. Москва : Фаир-Пресс, 1999. 448 с.
- Маслова В.А., Пименова М.В. Коды лингвокультуры : учебное пособие. Москва : Флинта, 2016. 180 с.
- Філь Г.О. Фразеологічні одиниці української мови з рослинними компонентами-символами: етнонаціональний аспект. *Проблеми гуманітарних наук*. Серія «Філологія». 2015. Вип. 36. С. 116–126.
- Слободяник О.О. Семантико-структурні особливості українських фразеологічних одиниць із флористичним компонентом. Матеріали XLVII науково-технічної конференції підрозділів Вінницького національного технічного університету, м. Вінниця, 14–23 березня 2018 р. 2018. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2018/paper/view/3952> (дата звернення: 12.10.2021).
- Моторіна М.С. Етносимволи у складі українських фразеологізмів з компонентами-назвами рослин: семантичний аспект. *Культура народів Причорномор'я*. 2012. № 248. С. 173–175.
- Кхонг Тху Хиен. Русские фразеологизмы с названиями растений в лингвокультурологическом аспекте : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01 ; Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего образования «Воронежский государственный университет». Воронеж, 2018. 200 с.
- Куковська В.І. Дослідження синтаксичних та якісних характеристик фітонімічних метафор у комунікативних фразеологічних одиницях англійської мови. *Чернівецький гуманітарний національний університет*. 2011. С. 77–84.

Levchyn I., Neizvestna V. Classification of phraseological units with a floronym component “flower” (gol) in Persian language

Summary. The article is devoted to the study of phraseological units with the constituent part “flower” (gol) in the Persian phraseological fund. National-cultural semantics is especially pronounced in phraseological units, in particular with plant nominations, in which human qualities are evaluated by comparing it with objects of flora and expressing both negative and positive properties. The semantic content of the analyzed phraseologies is closely connected with the linguistic picture of the Iranians, their traditions and culture. The importance of the plant world for people, the fact that man has long drawn analogies between themselves and plants, is constantly reflected in language. Phytonyms are characterized by a stable quantitative composition, they reflect the life experience of a person, their observation of the world around them, so they represent special character traits, cultural and historical traditions and rituals of the people. First of all, phraseological units with a plant component are classified according to the criterion of subject matter. The most frequent in use in the language are phraseological units that characterize a person's appearance, human character, human relations with the outside world, human attitude to work, various occupations and more. In addition to characterizing a person's appearance, phraseological units with the names of plants also convey the state of health, mood, character. The article also compares the meaning of phraseology with the component “flower” (gol) and attempts to find the appropriate phraseological units in the Ukrainian language. The existing classifications of phraseological units with a floronym component are studied in this article, and an attempt was made to classify selected phraseological units by semantic features, as it can be said that this topic is not disclosed in domestic phraseology and Persian phraseology in studies of domestic scholars. According to semantic features, such phraseologies with floronyms can be divided into three groups: with negative, positive and neutral connotations.

Key words: phraseological units, flower, phraseology, phytonym, floronym, culture, linguistic picture of the world.